

Мар'яна Комариця
КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОБРІЇ ПУБЛІЦИСТИКИ
МИКОЛИ ГНАТИШАКА

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9\(27\)-23](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9(27)-23)

Проаналізовано публіцистичний доробок католицького критика Миколи Гнатишака, вміщений у межах авторської рубрики «З літературного життя» (1935—1939) газети «Мета». М. Гнатишак наголошував у публікаціях на ролі духовної творчості в ієрархії суспільних цінностей, потребі гармонійного вивчення синхронного та діахронного зрізів української літератури, необхідності її розбудови на національній основі, водночас застерігав проти публіцистичної риторики й дидактизму. Низка матеріалів мала дискусійний характер, зокрема про критерії розподілу нагород за 1935 р. літературним журі ТОПЖу і про світоглядність у літературі.

Ключові слова: *Микола Гнатишак, католицька критика, публіцистика, газета «Мета», рубрика «З літературного життя».*

Для літературного життя Галичини міжвоєнної доби характерна динаміка: суспільство хоча й прагнуло до національної консолідації в умовах окупації Східної Галичини Польщею, однак порізному бачило шляхи виходу з політичної кризи. Така різновекторність сприяла тому, що виникали та зникали літературні групи, виходили у світ і балансували на хвилях читацького інтересу часописи, що ставали трибуною для журналістів, політиків, письменників, громадських діячів.

Микола Гнатишак — непересічна постать, літератор католицького табору, представники якого гуртувалися довкола журналів «Поступ», «Дзвони», газет «Нова Зоря», «Мета» та ін. І хоча в літературному процесі 20—30-х рр. ХХ ст. він більш відомий як теоретик літератури, все ж М. Гнатишак ніколи не стояв осторонь актуальних проблем тогочасся. Він — автор численних аналітичних і оглядових статей, рецензій, полемічних матеріалів. Його доробок як публіциста найповніше представлений у тижневику «Мета», де критик не тільки друкував статті, а й вів упродовж 1935—1939 рр. постійну рубрику «З літературного життя».

Мотиви заснування згаданої рубрики обґрунтовано у ч. 16 за 1935 р. — це потреба переконати у вартості мистецтва тих пред-

ставників інтелігенції, що зверхньо ставилися до літератури й мистецтва як до явищ, які не приносять матеріального зиску. Окреслений підхід не можна назвати новим, він був у різні часи в різних народів, однак духовна творчість рано чи пізно відвойовувала належне їй місце в суспільній ієрархії цінностей: «Мистецтво слова стало з бігом віків таким могутнім чинником людської культури, що ігнорувати його не сміє ніхто з тих людей, які претендують на назву інтелігентів. Оця, здавалося б, зовсім незрозуміла теза, на жаль, не є самозрозумілою в умовах нинішнього зтехнізованого й зматеріялизованого життя, а вже на іронію виглядає вона в межах галицького культурного загумінка. Бо ж у нас, правду сказавши, не лише повно серед т. зв. інтелігенції літературних ігнорантів, але, що гірше, до „доброго тону” належить серед них чванитися своєю ігноранцією „in roëticis”. Боротися з оцим нахабним незнанням — це одно з головних завдань не лише літературних журналів, але й часописів загального характеру» [4, с. 14]. У публікаціях рубрики планувалося періодично (що два тижні) обговорювати важливі проблеми, пов’язані з мистецтвом слова, та давати читачеві орієнтири в біжучому літературному житті. У католицькому часописі така рубрика мала відповідний ідеологічний стрижень, тобто «поруч естетичних [подавалися] також релігійно-моральні критерії оцінки літературних творів» [4, с. 14]. Українська католицька література перебувала на той час у стадії формування, але й деякі більш могутні культурно народи теж щойно вели боротьбу за неї. У контексті дефінітивного окреслення католицької літератури М. Гнатишак звертав увагу на різноплановість розуміння самого поняття: воно не обмежується творами релігійної тематики, до католицької літератури можна зарахувати й ті зразки українського красного письменства, що випливають із глибин християнського світогляду і не суперечать ідеалам правди, добра та краси.

Обґрунтований погляд на вартість для літератури національної основи «нічого не має спільного з публіцистичною скрайністю й виключністю, що не хоче бачити в літературі нічо іншого, крім національної й визвольної ідеї» [19], — наголошував М. Гнатишак у статті «Національна література і християнський універсалізм». Він не поділяв засади «позитивістичної» теорії літератури, тобто спроб обмежити літературу висвітленням щоденних справ — розвитку

рільництва та промислу, збільшення числа шлюбів, зменшення смертності серед дітей, поширення освіти й моралі: «Ясна річ, що коли таке, зрештою розумне, наставлення не було б опромінене запалом, ідейністю й духом самопожертви — то це була б загибель для нації» [19]. Здійснивши невеликий ретроспективний екскурс в українську літературу XIX ст., критик протиставляв Івана Нечуя-Левицького та Бориса Грінченка, що вбачали мету красного письменства у просвіті та вихованні народу, поглядам Івана Франка, який «потрапив був станути на вищий рівень естетично-психологічної критики, не занедбуючи при тім і національної та суспільної сторінки літератури» [19]. Одночасно з інтернаціоналізацією літератури, яка дає змогу з однаковим інтересом читати твори авторів різних народів, зростала націоналізація літератур. І. Франко наголошував, що ці процеси не суперечні: талановитий письменник — наче дерево, що живить своє коріння соками національного ґрунту, а кроною сягає інтернаціональної атмосфери ідейних, суспільних, естетичних і моральних змагань. У такій діалектичній взаємодії М. Гнатишак хоч і вбачав відгомін ідей Михайла Драгоманова, все ж І. Франко переосмислив і скоригував цей процес, і це дає підстави тлумачити його не в аспекті «поступового інтернаціоналізму», а християнського універсалізму: «І це продуховлення, що його одержує національна ідея через погодження її з універсальним християнським світоглядом уважаємо за найціннішу синтезу в житті нації» [19].

Ідеологічним опонентом католицької критики М. Гнатишак вважав критику ліберальну, головним представником якої був на той час Михайло Рудницький. Його друкована трибуна — це перш за все щоденник «Діло» й двотижневик «Назустріч». Два полюси підходу до літератури увиразнила прилюдна літературна дискусія на тему «Чи мусить письменник мати світогляд?», що відбулася 14 квітня 1935 р. між д-ром Миколою Гнатишаком і д-ром Михайлом Рудницьким у Товаристві письменників і журналістів імені І. Франка.

Доповідачі по-різному трактували поняття «світогляд». М. Гнатишак виокремлював два рівні цього поняття. У ширшому сенсі — це сукупність фундаментальних метафізичних і етичних переконань людини, а у вузкому — система поглядів на релігійні, політичні,

національні й соціальні проблеми, тобто ідеологія: «Світогляд світоглядом не рівний, і не кожда людина на крилах свого світогляду потрапить летіти до сонця» [34, с. 6]. Дискусія не мала б підстав, якщо б йшлося про філософський (метафізичний) вимір, однак світогляд на рівні ідеології, що безпосередньо чи опосередковано відбивається у письменницькій творчості, була доволі актуальною темою у час ідеологічних протистоянь.

М. Рудницький не погоджувався з опонентом, обмежуючи поняття «світогляд» власне першим значенням. Тому цілісне світобачення — це, на його думку, привілей філософів, твори ж геніїв світової літератури не дають змоги його простежити, бо письменник працює не з ідеями, а з образами: «Лікаря обходить тільки стан здоров'я, літературного критика тільки літературна вартість твору, Достоевський, Шевченко, Гамсун і взагалі всі великі письменники не мали (!!Ред. “Н. З.”) світогляду» [34], якщо розуміти під цим поняттям «згармонізовану систему», яка всі явища життя трансформує в єдину цілість. Учасники літературного вечора значно розширили полемічне поле, заторкнувши дотичні проблеми, згодом дискусія продовжилась у пресі, бо тісні хронологічні рамки цього прилюдного заходу не дали змоги всім висловитися. Зрештою, редакція «Нової Зорі» справедливо підсумувала, що «ніщо так не характеризує духового рівня публіки як її дискусія» [35]. Дискусійний вечір засвідчив підтримку аудиторією позиції М. Гнатишака: цей факт важливий у контексті деяких сучасних досліджень про міжвоєнне літературне життя, адже ідеї М. Рудницького, незважаючи на задекларовану ним «європейськість», часто не були сприйняті значною частиною української інтелектуальної еліти, а більшість аргументів учасників вечора були на підтримку М. Гнатишака.

Через півроку, 13 жовтня 1935 р., у залі Національного музею у Львові відбувся вечір української поезії. Як інформувала рубрика «З літературного життя», вступне слово виголосив на ньому М. Рудницький і, «як звичайно, закип собі з публіки. В кільканацятьох реченнях порівняв поезію з літаками і вином, а літературних критиків — зі смакунами» [6]. Таке іронічне ставлення до літератури М. Гнатишак трактував як прояв літературного релятивізму. На вечорі було виголошено твори 13 українських письменників, поділені на три відділи: поезія довоєнних авторів, проза, поезія

молодих митців. Серед імен письменників, чії твори прозвучали на вечорі, — Богдан Ігор Антонич, Святослав Гординський, Петро Карманський, Богдан Кравців, Роман Купчинський, Богдан Лепкий, Євген Маланюк, Олександр Олесь, Василь Пачовський, з-поміж прозаїків — Катря Гриневичева, Улас Самчук, Василь Стефаник. Загальне враження від події було неоднозначним, бо хоча сама ідея заходу заслуговувала на схвалення, однак форма проведення, добір творів та манера читання акторами не сприяли підтримці інтересу глядачів: «А над цілим морем сірих слів вистрілювали вгору дві гранітові скелі, освітлені сонцем великого таланту: два оповідання В. Стефаника. Наглядно показалося, що цей письменник на правду перевищає талантом усіх інших» [6]. Літературний вечір засвідчив, що такі імпрези треба влаштовувати частіше, щоб навчитися зацікавлювати глядачів.

26 жовтня 1935 р. у Науковому товаристві ім. Шевченка М. Рудницький виступив із доповіддю «Нові методи літературознавства». Про цей виступ інформувала читачів «Мети» замітка К. Чеховича «“Літературознавство” Д-ра Михайла Рудницького», теж вміщена під рубрикою «З літературного життя». У доповіді, зауважено в ній, не було розмежовано базові поняття — історія літератури, теорія літератури й літературна критика, також не окреслені конкретно методи. Автор замітки категорично не погоджувався із висловленим під час виступу твердженням, що історія літератури — це експериментальна наука, бо до сфери науки, мовляв, входить тільки те, що є предметом експерименту, все інше — це метафізика. М. Рудницький визначав єдиним критерієм оцінки творів естетичну красу, а такий критерій настільки загальний, наскільки й самозрозумілий, позбавлений конкретики. За Олександром Потебнею, кожен мистецький твір має три складові: зовнішню форму, внутрішню форму та зміст. Хаос понять, проблем і чужих думок зумовив ситуацію, коли в дискусії заторкувалося надто багато дотичних тем, які так чи інакше були порушені доповідачем, тож при цьому втрачалася логічна нитка розмови. Доповідач опосередковано не оминув і згадані вже світоглядні проблеми: «Своєрідний космополітизм і брак зміслу для різниці між науками природничими і духовими привели Д-ра М. Рудницького до фальшивого висновку, що літературознавство не може мати національної закраски. А тимчасом вже

сама національна закреска кожної літературної мови висуває перед дослідником проблему національної своєрідності даного літературного твору» [32, с. 5].

Ідеологічні засади проявляються у творчості не лише письменника, а й критика, причому як на синхронному, так і на діахронному зрізах. У статті з приводу 750-ліття появи «Слова о полку Ігоревім» М. Гнатишак наголошував, що український народ належить до тих нечисленних культурних націй, у яких збереглася така цінна й давня пам'ятка, національну вагу якої має розуміти кожен українець: «Своїм боєвим лицарським духом, своєю високомистецькою, а при цьому щиро-українською поетичною формою цей твір є не лише свідком нашого славного високо-культурного минулого, але й ще тепер він має в собі ідейні й емоціональні вартості, які ворущать душу й серце нинішнього модерного читача та дають йому свідомість нашої національної вартості та гідності» [5, с. 6]. У «Слові о полку Ігоревім» — творі, що постав на зорі впровадження християнства в Україні, відчутний відгомін поганської мітології, все ж це мистецький вияв не лише лицарського, а й християнського духу княжої доби української історії. Коли ж йдеться про культурну вартість пам'ятки, то варто усвідомити, що туга за подібними виявами старої поезії «у інших народів зродила цілий ряд літературних фальсифікатів», зокрема чеський краледворський та зеленогорський рукописи. Цей мистецький твір нерозривно пов'язаний із політичними процесами на різних історичних відтинках: російські вчені систематично й цілеспрямовано намагаються присвоїти собі цю давньоукраїнську літературну пам'ятку, незважаючи на те, що «Слово...» є «повною і виключною власністю українського народу» [5, с. 7].

Не випадково інший представник католицького табору, Константин Чехович, підкреслював у статті «Омелян Огоновський як історик української літератури» факт перегуку між поглядами Омеляна Огоновського й Олександра Потебні: обидва вчені виводили генезу цієї пам'ятки давньоукраїнської літератури з народнопоетичної творчості, а не візантійських чи скандинавських джерел, вбачали витoki витонченої поліфонії її образної системи в народній символіці [33, с. 410—411]. М. Гнатишак у своїй «Історії української літератури» теж підкреслив національне начало у «Слові...»:

«Ідейно поема вся пронизана патріотичним патосом та пророцьким гнівом на українських князів, що вони своїми міжусобицями запропащують рідний край, але також величнюю свідомістю могутности Української Держави та краси української землі. Літературно — це твір виїмкового поетичного генія, який зумів у схему старої лицарської поеми влити стільки ліричного тепла й драматичного руху, що витворив, мабуть, найкращий зразок дружинного епосу всіх часів» [15, с. 102]. К. Чехович підкреслював у згаданій статті тезу О. Огоновського про необхідність відмежування суто літературного вислову автора цієї пам'ятки давньоукраїнської літератури від народнопоетичних вкраплень. Але саме ці вкраплення засвідчують права українців на унікальну літературну пам'ятку, бо важко припустити, щоб літературні твори впливали на народнопоетичну творчість у тих часах, коли «грамотність була привілеєм небагатьох» [33, с. 412].

Із постаттю К. Чеховича пов'язаний один цікавий епізод тогочасного літературного життя. Замітка «Відрадний прояв» інформує про прилюдне визнання Ярославом Рудницьким факту крадіжки «духової власності» К. Чеховича — вступу та частини розділу книги «Олександр Потебня. Український мислитель-лінгвіст» (Варшава, 1931), використаних у статті «Pierwszy słowiański myśliciel-lingwista», опублікованій у часописі «Kurjer Literacko-Naukowy» 23 вересня 1935 р. під псевдонімом Bogdan Antoniewicz. Спеціальна комісія у складі В. Залозецького, В. Радзиковича й М. Гнатишака, створена для розслідування цієї справи, винесла таке рішення: «Комісія для розсліду повищої справи стверджує, що ввиду цього, що п. д-р Ярослав Рудницький виявив вище поміщеною заявою свій жаль з приводу свого вчинку й обіцяє на майбутнє подібних вчинків не повторювати, — ця справа є для п. Ярослава Рудницького по громадянськи зліквідована» [1]. Рішення датоване 22 серпня 1938 р. (тобто через три роки після публікації «позиченої» статті). М. Гнатишак акцентує увагу на моральному аспекті: тобто не на факті плагіату, а на сміливості молодого вченого прилюдно визнати цей факт.

Різні дивогляди траплялися у літературно-мистецькому середовищі. Наприклад, у замітці «Літературні куріози» йдеться про гурток «Думка» в Парижі, який заснував Т. Якимчук. До групи входив

ли також І. Карбовський, К. Сокалик, Д. Теній і С. Ярославенко, а їх діяльність характерна була тим, що «вони претендують на реформаторів української поетичної мови й правопису» [11, с. 4], впроваджуючи такі слова та форми написання, як «шчоденник», «разу», «ростічність» та ін. Автор рубрики ставить риторичне, однак справедливе запитання: «Справді не знати: чи це божевільна манія великості, чи нахальна безличність?». Адаже за кошти, витрачені на об'ємні ілюстровані видання, можна було видати справді цінні для української літератури твори. Ще одним курйозом вважає М. Гнатишак радянофільську газету «Селянські Вісти», що почала виходити в кінці 1930-х рр. у Коломиї. Окрім передруків із польських видань «Dziennik Ludu» і «Walka Ludu», тут велася «Селянська літературна сторінка», яка містила поради для селян, як стати письменником. Коментуючи редакційну примітку до віршів поетів-початківців та відзначені в ній хиби ритму, М. Гнатишак зауважував, що ці тексти не варто читати як тонічні вірші, адже автори інстинктивно наслідували народний козачковий ритм. Тут помітна алюзія до дискусії К. Чеховича з Б. Якубським щодо ритму Шевченкової поезії: перший, як відомо, обстоював услід за своїм учителем Степаном Смаль-Стоцьким народні ритми (і навіть пропонував записувати їх нотами), а другий вважав, що це силабо-тоніка з незначними відхиленнями.

Справа виховання молодих поетичних талантів — справді відповідальне завдання. У статті «Про часи, коли ще всі писали вірші...» критик розмірковував над особливостями індивідуальної та колективної психіки молоді, яка не відгукнулася на заклик редакції «Мети» надсилати свої оригінальні поетичні чи белетристичні твори. Адаже всі, хто «мав до діла» з видавничими чи літературними справами, знають, якою кількістю паперу переважно засипають редакцію графомани [22].

Українське письменство у 30-х рр. ХХ ст. настільки розвинулося як оригінальне і вартісне, що ним цікавилися й чужинці. Замітка «Німецький науковий журнал про найновішу українську літературу» аналізованої рубрики інформувала, що на прохання редакції празького німецькомовного наукового журналу «Slavische Rundschau» (1938. Ч. 1), Лука Луців (відомий читачам «Вістника» під псевдонімом Л. Граничка») написав оглядову статтю німецькою

мовою про важливіші літературні події останніх років, зазначаючи зокрема, що в Галичині існують три ідеологічні напрями — націоналістичний, ліберальний і католицький: «Слід зазначити, що також другий і третій напрямок часто підкреслює в своїх творах націоналізм, але ступенований згідно з ідеологіями цих напрямків» [21, с. 4]. Серед згаданих у статті авторів — імена Юрія Клена, Юрія Косача, Наталі Лівницької, Євгена Маланюка, Леоніда Мосендза, Уласа Самчука, Софії Яблонської та ін. Укінці подано також короткий огляд закарпатської літератури. Зрозумілий інтерес М. Гнатишака як представника католицької критики до оцінки Л. Луцівим релігійного світосприйняття таких письменників, як Богдан Ігор Антонич і Наталена Королева. Саме ці уривки статті зацитовані у публікації в «Меті»: «Серед по католицьки думаючих письменників перше місце належить передчасно помершому Богданові Ігореві Антоничеві (1910—1937). За його молодечим “Привітанням життя” прийшла дозріла збірка поезій “Три перстені” і лебединий спів “Книга Лева”. Спершу він друкував свої вірші по часописах різних ідеологічних напрямків, але вкінці заявив, що помирився з Богом і світом і так знайшов душевний спокій. Його вдачі ближча поетична, замріяна тиша, ніж поза боєвого співця: він почав як “п’яний співець зі сонцем у кишені”, а скінчив признанням, що найліпше чується “зі замкненими очима”» [21, с. 4]. Н. Королева «чується так само вдома» і в перших роках християнства, і в середньовічні часи, і в сучасності. Натомість у контексті розмови про Ю. Косача ключовими стають слова, що супроводжують бойові змагання різних епох, — князь Ігор, хрестоносці, Альказар. Мимоволі виринають прикрі асоціації зі статтями М. Рудницького в польській пресі, який тут не названий і завуальований у фразі «відомий критик», що «бючи поклони перед “парижами” підозрілої марки, систематично поменшує і обезвартное все, що українське» [21, с. 5].

Яскравим свідченням формування цілісного національно-духовного простору в міжвоєнній Галичині стала поява «Української Загальної Енциклопедії» за редакцією Івана Раковського. Це видання було підготоване на високому рівні як формально, так і щодо змісту: «Якщо загальна енциклопедія є неначе свідомством куль-

турної зрілості народу, то це свідоцтво випало для Українців, у скромних, щоправда, рамках, але дуже гарно» [24].

Панорамну картину міжвоєнного літературного життя формує цикл публікацій М. Гнатишака з приводу літературних нагород Товариства письменників і журналістів імені І. Франка (ТОПІЖ) та Українського католицького союзу (УКС). Сама ідея заснувати літературну нагороду виникла ще 1929 р., однак лише в 1933 р. була зреалізована — перших лауреатів премії ТОПІЖу вітали, відповідно, на початку 1934 р. Члени журі — відомі на той час письменники і вчені — Василь Сімович, Софія Русова, Володимир Дорошенко, Роман Купчинський, Константина Малицька, Михайло Рудницький та Микола Гнатишак. Мета ж премії — спонукати письменників до суперництва, і хоча митець пише не для грошей, все ж матеріальний бік теж важливий [30].

Першими лауреатами стали Галина Журба, Богдан Кравців, Святослав Гординський, Степан Левинський та Жигмонт Процишин: журі не могло виокремити когось із них, тому розділило всю суму порівну поміж п'ятьма переможцями. Преса активно відгукувалася на цю культурницьку акцію — часописи рясніли рецензіями на нагороджені твори, друкували інтерв'ю із переможцями та коментарі. Перші два роки членам журі вдавалося досягти консенсусу, але визначення переможця літературної продукції за 1935 р. спричинило серйозний конфлікт ідеологій та інтересів. З усіх трьох нагород була присуджена лише друга Ірині Вільде за книги «Метелики на шпильках» і «Химерне серце». Таке рішення М. Гнатишак категорично не сприйняв і на знак протесту вийшов зі складу журі, подавши офіційну заяву голові К. Малицькій та редакціям «Діла» й «Нового Часу» («Діло» цю заяву так і не опублікувало). У заяві, зокрема, зазначено: «Я тверджу, що мої розходження з іншими членами журі були засадничі, а члени ради Товариства “не добачують” у них “засадничих моментів”. Обмежуся до короткого з'ясування становища: журі не повинно було офіційно проголошувати **єдиною** найкращою репрезентанткою української цьогогорічної літературної нагороди молоду авторку, яка при дійсно мистецькому рівні своїх творів в тематиці поки що обмежується до чисто особистих, еротичних, і то не типових переживань» [12]. При цьому журі зігнувало творчість «іншої авторки» (Наталени Королевої),

яка своїми творами не поступається Ірині Вільде щодо мистецької вартості, а глибиною тематики її значно перевищує.

Згадану ситуацію введено в ширший культурно-політичний контекст у статті «Totschweigen!»: це слово стало у світі терміном на позначення методу ігнорування небажаних явищ: «Католицький чи націоналістичний, чи який-небудь інший ідеологічно скристалізований твір (крім комуністичних!) міг стояти дуже і дуже багато вище від еляборатів каварняних літератів того часу, та все-таки він не дочекався не то що прихильної, але навіть неприхильної згадки в тих часописах, що надавали тоді тон культурному життю Німеччини; злегковажений, промовчаний, попадав скоро в забуття» [28]. Такий метод дав підставу німецьким ліберальним критикам представляти себе як «об'єктивних», бо вони, мовляв, не виступають проти письменників опозиційного табору. У контексті ж ситуації, що виникла на галицьких літературних теренах, М. Гнатишак дорікає М. Рудницькому за суб'єктивізм: він вважав би за особисту образу, якби твори Ірини Вільде, що йому найбільше подобалися, не отримали нагороди або ж були відзначені нарівні з іншою авторкою: «Тому треба було порушити всі пружини, щоб таким чином задокументувати актуальність своїх диктаторських аспірацій у галицько-українській літературі» [28]. Конфлікт не спричинив глибшого протистояння: М. Гнатишак не вийшов із ради ТОПЖу (як дехто прилюдно йому радив в ім'я «последовності»), а лише зі складу журі, відповівши не без іронії: «Гадаю, що краще стояти навіть одинцем проти фронту противника, ніж допустити до того, щоб цей фронт взагалі не мав з ким боротися» [28].

«Заява» і коментар до неї таки здобули суспільний резонанс — це засвідчує редакційна стаття «Літературна нагорода», опублікована в наступних числах «Мети»: «Справою цьогорічної літературної нагороди зацікавилися широкі кола громадянства, так що майже вся українська преса зареагувала на цю справу окремими статтями або довшими замітками» [29]. Тут не тільки подано огляд публікацій у часописах «Назустріч», «Неділя», «Обрії», «Шлях нації», а й згадано про конфлікт, який виник під час проголошення нагород у залі «Бесіди» 30 січня 1936 р.: «...ряд промовців заатакував так журі та нагороджені твори, що в дійсності проголошення нагороди обернулось у якийсь суд, в якому журі боронилося і в

якому І. Вільде була обвинуваченою» [29]. Адже не тільки «1313» Н. Королевої й «Шестикрилець» К. Гриневичевої, а й «Рінь» О. Ольжича, «Сольо в тиші» В. Гаврилюка, «Буруни» С. Гординського, «Війна й революція» У. Самчука могли претендувати на нагороду. І хоча безпосередніх доказів впливу М. Рудницького на думку інших членів журі не було, не таємниця, що він намагався своїми рецензіями в часописах «Діло» й «Назустріч» знецінити або ж промовчати небажані твори.

Про подальший розвиток подій інформувала стаття «Дивне “закінчення” полеміки»: ТОПЖ опублікувало комунікат, у якому дякує усім членам журі, незалежно від їх поглядів на нагороджені твори, й апелює до всіх членів Товариства із закликом не ображати журі. Так миролюбно могла б закінчитися ця історія, якби не апеляція М. Рудницького, подана через польський літературний орган — газету «Sygnały». Питання українського літературного життя тут винесено на осуд чужинців, а міркування критика про мистецький рівень творів О. Ольжича, Н. Королевої та К. Гриневичевої — потенційних претендентів на нагороду — настільки ж суб’єктивні, наскільки некоректні. У статті «Coś niecoś o kobietości. Tegoroczna ukraińska nagroda literacka [Дещо про жіноцтво. Цьогорічна українська літературна нагорода]» національна та духовна традиції в літературі потрактовані як прояв консерватизму й ретроградності, а митців звинувачено у відсутності творів з такими традиціями. Ми б, мовляв, радо нагородили твори з високими гаслами, якби вони були. А так: томик поезій О. Ольжича «виглядав невиразно», «повість дебютантки з фірмою католицького видавництва» була наче б зі сміливою темою про винайдення пороху, але «річ та нічого не варта», ще одна повість, начебто історична, авторки з літературним ім’ям «така вишукана, що після 30 сторінок смертельної нудьги збудилася туга за “Трьома Мушкетерами”» [2]. Тож природно, за словами М. Рудницького, що нагорода, присуджена авторці, яка перебуває у власному світі — світі жіночого серця, спричинила традиційні для українського середовища в Галичині голоси святого обурення католицької та націоналістичної критики. Редакція «Мети» у коментарі до статті «Дивне “закінчення” полеміки» дала, що публікація не є продовженням дискусії, а М. Рудницький, закликаючи до порозуміння, розпалює водночас пристрасті на сторінках чужого часопису та провокує суспільний конфлікт.

Після цього гучного прецеденту Український католицький союз заснував свою окрему літературну нагороду, тож з наступного року українські письменники в Галичині мали більше шансів бути відзначеними за свою творчість. До складу журі увійшли: о. Гавриїл Костельник (голова), д-р Микола Гнатишак, м-р Петро Ісаїв, м-р Юліан Редько і о. Петро Хомин. На початку 1937 р. під рубрикою «З літературного життя» М. Гнатишак подав дві оглядові статті про твори, нагороджені преміями як ТОПЖу, так і УКС. Журі ТОПЖу першої нагороди за твори 1936 р. не присудило нікому, а другу — Наталені Королевій за збірку оповідань «Інакший світ». Найціннішою рисою творчості письменниці, на думку М. Гнатишака, є відсутність тенденційності, гармонійність між ідейно-змістовим комплексом та художнім оформленням твору. Н. Королева «випроваджує наше католицьке письменство з епохи, яку польські критики називають у себе часом “ченстоховських римів” — і веде його у сферу мистецької творчости» [7, с. 4]. Критик, вирізняючи сильніші та слабші риси її творів, уважав найкращою автобіографічну повість «Без коріння», в якій авторці вдалося без чіткого сюжету й композиції та без «надто індивідуальних стилістичних прикмет створити атмосферу правдивого живого життя» [7, с. 4]. Третю нагороду ТОПЖу отримав Юрій Липа за книгу новел «Нотатник». І хоча М. Гнатишак мав застереження щодо ідейного підґрунтя цих оповідань, зокрема, вважав, що їх не можна назвати національно будуючими, але відзначав високу мистецьку культуру вислову. Журі також звернуло увагу на першу частину повісті Федора Дутка про Мазепу, оцінивши її загалом позитивно, хоча в ній у «подробностях вражають поважні недотягнення» [7, с. 5], однак нагороди автор повісті не отримав.

Літературне журі УКС першу премію присудило Наталені Королевій за повісті «Без коріння», «1313» та книгу оповідань «Во дні они», другу — Богдану Ігорю Антоничу за «Книгу Лева», а третю — Леоніду Мосендзу за повість «Засів». Надто скромним і обережним для таланту рівня Антонича було застереження, що на тлі слабкої загалом поетичної продукції 1936 р. його книга була визначним явищем, усе ж критик відзначив творчий розвиток, «зрілішу силу експресії» на тлі тенденції до «гіпертрофії метафор» [8, с. 6]. Позитивні риси «Засіву» — це глибокий психологізм, міцний

моральний та ідеологічний стрижень, композиційна і стилістична викінченість переважають недоліки мовного характеру, зокрема деякі перелічені чехізми. Була згадана у статті й поетична добірка Юрія Косача «Мить із майстром», що не отримала нагороди, хоч і має літературну вагу, бо вона є «надто дрібним виявом творчої індивідуальності» [8, с. 7] митця. Журі не взяло також до уваги роман Ольги Кобилянської «Апостол черні» з формальних міркувань: перша частина твору вийшла в 1924 р.

Стаття «У боротьбі за добро і красу» не тільки містить огляд творів, нагороджених літературним журі УКС за 1938 р., а й метафорично відображає сутність літературно-критичної концепції М. Гнатишака — враховувати при оцінці художнього твору як його естетичні вартості, так і етичні критерії. Згаданий факт прилюдного протесту М. Гнатишака аж до виходу зі складу журі ТОПЖу актуалізував у літературних і загалом суспільних колах питання критеріїв оцінки творів потенційних лауреатів: «Навіть серед так дібраного збору, де не може бути мови про якісь засадничі розбіжності в релігійно-моральній і світоглядovій ділянці, є поважні різниці поглядів на справи чисто літературні, а зокрема на спосіб пристосування наших світоглядovих постулатів до літературних творів та на спосіб погодження цих постулатів зі строгою літературно-критичною оцінкою творів» [26]. Тобто навіть у межах католицького табору виникали дискусії щодо принципів оцінки. Першу нагороду не було присуджено нікому, другу — Юрієві Липі за поетичну збірку «Вірую» й Іванові Керницькому за збірку оповідань «Мій світ», а третю — Василеві Короліву-Старому за книгу оповідань «Милосердний Самарянин».

Незважаючи на факт нагородження, стильова новизна поезії Ю. Липи, на жаль, не була достойно оцінена. Критика (не тільки католицька) не побачила в його віршах наскрізь оригінального поетичного втілення: «Це не була олія, ба навіть аквареля. Це була графіка, хоч і часом кольорована» [31, с. 286], — за влучним висловом Євгена Маланюка, — відгомін барокових традицій несправедливо зневаженої епохи Середньовіччя. Натомість М. Гнатишак трактував збереження поетом свого неповторного стилю літературною відсталістю. Протиставляючи ідеологічну й художню сферу, він доходив висновку, що якщо в першій ці вірші «мають небуден-

ну вартість», то в другій не роблять одноцілого враження при оригінальності поодиноких творів. Критик не зумів відчитати містичних символів у поетичному світі митця. Генералізація принципу протиставлення естетичної та етичної сфер у художній творчості іноді змушувала М. Гнатишака дещо формально протиставляти їх, тому для нього Липині вірші ближчі до життя, ніж до поезії: «Автор, маю вражіння, хотів дати забагато нараз, не перевів відповідної селекції серед своїх віршів, і на цьому дуже потерпів характер цілості» [27].

Оповідання І. Керницького про селянське життя «незвичайно плястичні, сочисті й живі, а при цьому в ідейному огляді беззакідні, мимо своєї нераз брутальної реалістичности» — ця оцінка, незважаючи на лаконічність, усе ж була схвальною і підкріплена сподіваннями, що молодий письменник має всі перспективи стати одним із визначних представників прозового жанру в українській літературі. Коментар щодо книги В. Короліва-Старого «Милосердний Самарянин» ще лаконічніший: «Про мій погляд на збірку оповідань В. Королева, безбарвних і наївних, не буду тут казати. Може вистарчить те, що я написав про уділення третьої нагороди на вступі цієї статті» [27]. Невідомо, з чим була пов'язана така різка оцінка, можливо, М. Гнатишак вважав когось іншого більш достойним нагороди. Все ж варто зазначити, що в інших замітках рубрики «З літературного життя» можна знайти конкретнішу оцінку книги «Милосердний Самарянин» — це оповідання про час, який безповоротно відійшов у минуле, новий тип людей цих взаємин не розуміє, але чудову мову творів можна порівняти хіба що з творами Марка Вовчка.

Дотична до питання літературних нагород рецензія М. Гнатишака з резонансною назвою — «Нездорове шукання сензацій». Це, фактично, відповідь на публікацію «Повість про масонів» авторства Арамиса (Олександра Муха) в «Новій Зорі». Йдеться про книгу Юрія Косача «Сонце в Чигирині», а «надто припізнена» рецензія опублікована з метою принизити М. Гнатишака як літературного критика, поставити йому на карб факт, що Ю. Косач отримав літературну нагороду. Перш за все, Ю. Косач отримав нагороду за збірку «Черлень», окремі поезії якої неодноразово друкувалися у католицьких виданнях чи ж виконувалися на релігійних імпрезах. Од-

нак і перша книга повісті «Сонце в Чигирині» не є підставою ані для позбавлення Ю. Косача нагороди, ані доречним об'єктом для боротьби з масонством: «Бо ж твір, який не має духової глибини й інтензивності, а лише зовнішню блискучість стилю й вичуття епохи — такий твір не є в силі успішно пропагувати яку-небудь думку, тим більше, що явного і безпосереднього захвалювання масонства (не декабристського руху!) я в цій книжці не знаходжу» [20, с. 4]. Згадки про масонство, які виокремив Араміс, є засобом створення історичного, а не ідеологічного, колориту, до того ж пов'язана з масонством сюжетна лінія може розвиватися у наступних частинах твору як у напрямі глорифікації, так і засудження. Подібно, коли історик літератури говорить про масонство Івана Котляревського, то це не пропаганда, а констатація історичного факту.

Специфіку різночитання завдань католицької критики її різними представниками, як і глибші причини дискусій між М. Гнатишаком і О. Мохом, засвідчує опублікована в «Меті» рецензія на видання О. Моха «Книжки і люди»: «Книжечку цю не можна вважати повним і позитивним виразом цих ідей, що ними живе українська католицька критика» [10, с. 4]. Згадане різночитання пов'язане не так із концептуальними світоглядними питаннями, як з індивідуальним прочитанням і сприйняттям текстів. Своєрідність підходу О. Моха до літературних явищ полягала в тому, що хоча й «він доволі добре визнається в літературних, а зокрема у видавничих справах, його писання, мимо виявленої у них ерудиції, часто іритують нахилом до згадуваної в передмові “симпліфікації” та через те до надто односторонніх висновків» [10, с. 4]. Йдеться про схильність вбачати в багатьох політичних і суспільних подіях наслідок діяльності масонських і ліберальних кіл (т. зв. «теорію змови» за сучасною термінологією), бо ж не можна беззастережно зараховувати Ю. Косача до лав масонського табору, якщо він сам таких світоглядних засад не декларував.

Згадана світоглядна тенденційність опосередковано впливала на літературні критерії: «Визначна українська письменниця католицького типу, якою є, без сумніву, Н. Королева, вийшла в освітленні Моха також надто ізольовано-католицька, а тимчасом для добра нашої справи далеко доцільніше було б видвинути також загальноукраїнські риси тої католицької письменниці і таким чином

вносити відповідну атмосферу в творчий процес цілого українського письменства. Ентузіастичним перецінюванням деяких моментів творчості Королевої лише відчужуємо її від українського загалу» [10, с. 4]. Водночас у рецензії відзначено тонкі спостереження критика-Моха, як-от літературні джерела натхнення Ярослава Дригича та Юрія Косача чи ж окультизм як ахіллесову п'яту Н. Королевої. Цікаво, що сама письменниця вважала, що саме О. Мох найкраще зрозумів сутність її творів, як довідуємося із листування В. Короліва-Старого з о. Г. Костельником. І хоч у дискусіях не завжди народжувалася істина, вони все одно тривали. Так, М. Гнатишак, коментуючи позитивні рецензії на Наталену Королеву у «Вістнику», іронізував, що це не письменниця змінилася, а ставлення до неї після отримання двох нагород, тож рецензент хвалить її за те, чого раніше просто «не добачував».

Одним із типових докорів критики на адресу Н. Королевої було вживання т. зв. чехізмів, а серед тих, хто висловлював подібні закиди, був і талановитий мовознавець, редактор часопису «Рідна Мова» о. Іван Огієнко. Відомою була його практика проводити «мовну інспекцію» як художніх творів, так і газетних статей. У ч. 10 за 1937 р. він висловив у редагованому ним журналі думку, що Василь Стефаник ніколи не стане загальноукраїнським письменником з огляду на мовні особливості його творів. Більш того, мова письменника — це начебто не покутська говірка, а якась створена ним самим, бо він не мав де навчитися загальноукраїнської. Такі недоречні припущення І. Огієнка не могли пройти повз увагу М. Гнатишака: «Проф. І. Огієнко чимало причинився до поширення ідеї всеукраїнської літературної мови, хоч може ще більше міг би причинитися, коли б старанніше оминав менторського тону й аподиктичності, що є характеристичними рисами його особовості» [9]. Критик стає на захист діалектної своєрідності творів В. Стефаника, додаючи, що не є противником загальноукраїнської мови, і зауважує, що в тому ж числі «Рідної Мови» є стаття І. Велигорського, в якій висловлено цілком інший погляд на це питання. Дискусія тривала і в наступних числах обох видань, а сутність її вичерпно передає назва «Чи є за що ображуватися?» [13].

Палкі полемічні матеріали авторства М. Гнатишака на шпальтах «Мети» були перемежовані розмірковуваннями про проблеми,

пов'язані з історією української літератури, характерною рисою якої станом на 30-ті рр. ХХ ст. була значна перевага праць про давні періоди нашої історії, тобто ХІ—ХVІІ ст. Нова українська література «трактована по-мачушиному», однак проблема навіть не в малій кількості імен дослідників (Омелян Огоновський, Іван Франко, Олександр Барвінський, Сергій Єфремов та ін.), а в перевазі т. зв. «причинкарства» супроти аналітичних студій. Історики літератури повинні прагнути до синтезу, розбудовувати українське літературознавство як позаісторичну систематичну науку, «для якої історія літератури служить лише підготовою і помічницею при встановлюванні правильного погляду на той чи інший твір у часовій перспективі» [3].

Певною точкою відліку в цьому контексті є запровадження християнської духовної культури. З нагоди святкування 950-ліття хрещення України-Руси в «Меті» було опубліковано низку розвідок пера М. Гнатишака: «Проблема початків українського письма», в якій дискутується детермінованість появи письма фактом прийняття християнства, «Найкращий ліричний твір старої української поезії» про панегірик Іларіона «О законі Мойсієм данім...», «За нові засоби культурно-мистецького вислову. На маргінесі перерібки й інсценізації “Владимира” Теофана Прокоповича». До останньої публікації додано текст перекладеної М. Гнатишаком сучасною українською мовою драми Т. Прокоповича, що була згодом поставлена семінаристами Богословської академії у Львові.

Певними знаковими етапами у цій часовій ретроспективі була творчість таких геніїв українського красного письменства, як Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Маркіян Шашкевич, Іван Франко. Творчість І. Котляревського окреслює межу між двома етапами української літератури — давньої та нової. До котрої з них належить письменник — це питання було й залишається дискусійним у наукових колах, незважаючи на те, що традиційно письменника називають у підручниках зачинателем нової української літератури. М. Гнатишак схильний був вважати, що творчість митця «є радше завершенням середньої доби нашого письменства, ніж початком нової літератури» [27]. У статті «Центральний рік. З приводу 100-ліття смерті Івана Котляревського» він відзначає певну символічність дат: у рік смерті І. Котляревського, 1838 р., було вику-

плено з кріпацтва Т. Шевченка, що знаменувало початок його літературної творчості, представленої знаковими творами українського романтизму. Цей факт можна потрактувати як прояв літературної спадкоємності, неперервності традицій, що екстраполюється на новіші часи: «Нині, в століття центрального року нашого літературного минулого, в нас поруч респекту і вдячності для корифеїв того минулого, виринає одно бажання: щоб за сто літ критик теж міг сказати, що і в нашому столітті зматеріялізованої цивілізації був якийсь такий центральний момент, що сполучив у собі, наче в огнищі сочки, три великі продуховлені й повновартні компоненти того, що майбутній історик назве українською літературою 20-го віку» [27].

У 1939 р. українська спільнота святкувала 125-літній ювілей Т. Шевченка. Процес підготовки до свята спонукав до роздумів щодо найбільш доцільних форм його проведення. М. Гнатишак розповів про кумедний випадок: на одному шевченківському вечорі доповідач увесь вечір говорив про Євгенія Шевченка. Справа ж була в тому, що він не знав значення слова «геній» і потрактував його як ім'я поета. Автор статті узагальнює ситуацію з огляду на доволі поширену практику виголошення гучних традиційних фраз без їх глибшого розуміння, вшанування як певний ритуал: «І чого тоді вартий такий «культ», що обмежується до зовнішніх форм під якими скривається прикра ігнорація особи й творчості поета!?» [14], — ставив критик риторичне запитання у публікації «За рік — століття «Кобзаря». Замість ювілейної статті з приводу 125-ліття народин Тараса Шевченка, 9.III.1814—9.III.1939». М. Гнатишак пропонував, зберігаючи традицію щорічних академій і концертів, «спрямувати шанування пам'яті Шевченка на трохи реальніші й солідніші шляхи» [14]. Наприклад, запровадити у селах шевченкознавчі курси з глибшим вивченням творів Т. Шевченка, видати два варіанти нового «Кобзаря»: у першому подати вибрані вірші, зрозумілі без коментарів, для ширшого загалу, а в другому — повні тексти з науковими коментарями для інтелігенції, які б усунули непорозуміння щодо деяких творів. Безстороннє наукове освітлення всієї поетичної творчості Т. Шевченка мало б спростувати ті ідеологічні перекирчення, які представляють поета як безбожника, соціаліста, пропагатора ненависті, а «поставити нам перед очі мо-

гутню постать Тараса в світлі всієї його духової й моральної сили» [14].

Характеристична у цьому контексті публікація «Світла й тіні шевченкознавства», в якій М. Гнатишак подає оцінку брошури Дениса Лукіяновича «Ідеологічне насвітлення Шевченка в новіших дослідників», що є відбиткою із журналу «Сьогочасне й Минуле». У ній автор подав синтетичний огляд найновішої радянської літературної критики в галузі шевченкознавства. Книжечка дає загальне уявлення «до яких оргій ігнорації, нахабности й хамства дійшли большевицькі “дослідники” та як вони викривили правдиве духове обличчя Тараса Шевченка» [25]. Д. Лукіянович не фіксує безсторонньо ці факти, а дає їм критичну оцінку, хоча й за характером це видання надто публіцистичне й не містить наукового апарату: «Це, мабуть, трагедія всіх авторів, що пишуть до видань типу журналу «Сьогочасне й Минуле», які намагаються сполучити з собою те, що не дається сполучити: науковий дослід з популярною формою» [25]. На тлі численних публіцистичних розвідок про Шевченка М. Гнатишак виділяв постать Степана Смаль-Стоцького — автора вартісних синтетичних шевченкознавчих праць, «які розглядають конкретний літературний матеріал в його льогічній і мистецькій повязаності та доходять до вартісних конкретних, а при цьому й загальних вислідів» [25]. Присвячена ювілею була і книга Теоктиста Пачовського «Шевченко в присвячених йому віршах». У статті «Українські поети про Шевченка» вона аналізується у контексті аналогічних видань, як-от: М. Комарова «Вінок Шевченкові», Н. Бачинського «Шевченко в співах інших поетів», М. Таранька «Тарасовим шляхом».

Двома роками раніше, у 1937, тривали урочистості з нагоди 100-ліття виходу у світ альманаху «Русалка Дністровая». Настрій ювілейних святкувань спонукав до появи нових розвідок про М. Шашкевича. Якщо у журналах «Слово» і «Дзвони» М. Гнатишак опублікував аналітичні статті «Ідейні основи творчости Маркіяна Шашкевича» та «Поет і його невмируще слово», то на шпальтах «Мети» з'явилася друком науково-популярна стаття «Проповіді о. Маркіяна Шашкевича. З нагоди 100-ліття галицько-українського відродження». Авторська ретроспекція актуалізувала слова Омеляна Огоновського: «Пятьдесят літ минуло від того часу, як у Га-

лицькій Русі ринуло живущою водою з керниці, котру в давній давнині заткано із-за того, що струя каламутної ріки здавалася бути кращою, ніж водиця з чистого джерела» [23]. Настрій ювілейних святкувань дещо затінив інші сфери діяльності М. Шашкевича, хоча у своїх проповідях він теж виявив літературний хист, окреслив релігійно-моральні основи всієї своєї діяльності.

Замітка «На маргінесі резолюцій» є своєрідним відгомонам дискусій, що бурею прошуміли в галицькій пресі 20—30-х рр. ХХ ст. щодо культу Івана Франка. У газеті «Нова Зоря» було поставлено питання про доцільність перейменування Товариства, тобто «позбавлення» його імені поета з огляду на негативне ставлення «Нової Зорі» до культу І. Франка. Однак на загальних зборах ТОПШЖу у Львові така недоречна, зрештою, пропозиція не розглядалася. У резолюції, прийнятій на зборах Товариства, було висловлено протест національної еліти проти антиукраїнської нагінки польської влади, а також наголошено на потребі «санації українських пресових відносин» — здоровий обмін думками не повинен переростати у взаємні образи, українська преса повинна «бути чинником національної консолідації та своєю тематикою й тоном писання повинна причинятись до можливого наближення, а не відділення різних суспільно-політичних груп і течій» [18].

У межах рубрики «З літературного життя» друкувалися також численні рецензії, як-от на збірку релігійної лірики Уляни Кравченко «Карітас», повісті «Гори говорять» та «Кулак» Уласа Самчука, розвідку Євгена Юлія Пеленського «Сучасне західньо-українське письменство», нові твори про Карпатську Україну, як-от Миколи Лелекача, Василя Пачовського, Євгена Храпливого, чергові томи «Записок Наукового Товариства імені Шевченка», книги «Літературної Бібліотеки» видавництва «Ізмарagd», на періодичні видання «Українська Книга» та «Українська Школа». Серед рецензій виділяється публікація п. н. «Лист до поета О. Стефановича у золоту Прагу». Це «лірично-критична» відповідь у формі прилюдного листа на надіслану поетом збірку «Stefanos»: «Ти — поет. Мене люди вважають за критика. То ж випадало б, щоб я, одержавши Твої вірші, написав на них рецензію. Та як тут брати в руки критичний скальпель, коли так багато з цих віршів — старі наші спільні знайомі з часів, коли Ти зворушеним голосом відчитував мені їх

ріжні варіанти з малих клаптиків паперу; ще теплі, ще оповиті серпанком творчого процесу...» [16]. Усе ж кількома штрихами окреслено основні риси творів О. Стефановича: від поради написання назви грецькими літерами замість латинських до селекції цього поетичного вінка для досягнення більшої однорідності, бо він надто «пестрий» — тут співіснують природа, антична й українська мітології, еротика, релігія, історія, філософія і громадянська лірика. На думку критика, найкращими є зразки лірики інтимної, бо не всі історичні епохи вдаються О. Стефановичеві однаково добре. Зрозуміло, що в М. Гнатишака мусили викликати застереження такі моменти, як сусідство християнських мотивів із поганськими, потрактовані ним дещо прямолінійно. Консенсус досягається перевагою ліричного начала над критичним, сподіванням на те, що коли книжечку розгорнути на самоті — вірші «згучать мені в ухах Твоїм голосом серед пахоців празьких парків, і читатиму їх собі вголос» [16].

М. Гнатишак намагався знайти ті ланки, які поєднують теорію та життя, літературу й націю, книгу й читача. Відповідь на ці питання містить його розвідка «Література і суспільне життя», опублікована у журналі «Дзвони» (вийшла також окремою відбиткою). Критик зауважує, що однозначних відповідей тут бути не може, бо іноді митець декларує одні цінності, а його твори свідчать про інші, ідея свободи може трансформуватися в ідею сваволі й моральної безвідповідальності або ж навпаки загинути під пресом тоталітарної ідеології. Тому літературні явища необхідно розглядати в суспільно-історичному контексті: досліджувати, як життя впливає на літературу і як література впливає на життя, яку моральну відповідальність несе письменник за вплив на читача: «Активне завдання громадянства супроти літератури є лише одно: творити таке культурне, ідейне, релігійне й етичне середовище, в якому виростали б мистці слова, що своєвільно і без коректив із зовні, силою свого власного духа творили б саме те таким способом, як це потрібно для суспільности» [17, с. 14-15]. Публіцистичний доробок М. Гнатишака є органічною частиною його літературознавчого доробку, він увиразнює суспільні механізми формування ідеологічних векторів у літературному процесі Галичини міжвоєнної доби та механізми їх захисту від опонентів, є цінним духовним спадком і водночас джерелом для творення нових теоретичних концепцій.

1. *Гнатишак М.* Відрадний прояв // *Мета*. 1938. Ч. 34. С. 6. Підп.: мґ.
2. *Гнатишак М.* Дивне «закінчення» полеміки // *Мета*. 1936. Ч. 10. С. 7.
3. *Гнатишак М.* До проблеми історії літератури // *Мета*. 1938. Ч. 44. С. 5.
4. [*Гнатишак М.*] З літературного життя // *Мета*. 1935. Ч. 16. С. 14—15.
5. *Гнатишак М.* З літературного життя // *Мета*. 1935. Ч. 22. С. 6—7. Підп.: мґ.
6. *Гнатишак М.* З літературного життя // *Мета*. 1935. Ч. 41. С. 8. Підп.: мґ.
7. *Гнатишак М.* З літературного життя // *Мета*. 1937. Ч. 6. С. 4—5. Підп.: м. з.
8. *Гнатишак М.* З літературного життя // *Мета*. 1937. Ч. 8. С. 6—7. Підп.: м. з.
9. *Гнатишак М.* З літературного життя // *Мета*. 1937. Ч. 10. С. 4. Підп.: м. з.
10. *Гнатишак М.* З літературного життя. Книжки і люди // *Мета*. 1938. Ч. 39. С. 4—5.
11. *Гнатишак М.* З літературного життя. Літературні куріози // *Мета*. 1937. Ч. 48. С. 4—5.
12. *Гнатишак М.* З літературного життя. Після проголошення української літературної нагороди за 1935 рік // *Мета*. 1936. Ч. 4. С. 8—9.
13. *Гнатишак М.* З літературного життя. Чи є за що ображуватися? // *Мета*. 1937. Ч. 14. С. 5.
14. *Гнатишак М.* За рік — століття «Кобзаря». Замість ювілейної статті з приводу 125-ліття народин Тараса Шевченка, 9.III.1814 — 9.III.1939// *Мета*. 1939. Ч. 10. С. 5. Підп.: мґ.
15. *Гнатишак М.* Історія української літератури. Прага, 1941. Кн. 1. 132 с.
16. *Гнатишак М.* Лист до поета О. Стефановича у золоту Прагу // *Мета*. 1939. Ч. 18. С. 5.
17. *Гнатишак М.* Література і суспільне життя. Львів, 1938. 15 с. (Бібліотека «Дзвонів»).
18. *Гнатишак М.* На марґінесі резолюцій // *Мета*. 1937. Ч. 44. С. 4.
19. *Гнатишак М.* Національна література і християнський універсалізм // *Мета*. 1939. Ч. 16. С. 5.
20. *Гнатишак М.* Нездорове шукання сензацій // *Мета*. 1935. Ч. 46. С. 4—5.
21. *Гнатишак М.* Німецький науковий журнал про найновішу українську літературу // *Мета*. 1938. Ч. 18. С. 4-5. Підп.: мґ.
22. *Гнатишак М.* Про часи, коли ще всі писали вірші... // *Мета*. 1938. Ч. 47. С. 5. Підп.: м. г.

23. *Гнатишак М.* Проповіді о. Маркіяна Шашкевича. З нагоди 100-ліття галицько-українського відродження // *Мета*. 1937. Ч. 17. С. 5.
24. *Гнатишак М.* Рецензії // *Мета*. 1935. Ч. 18. С. 7. Підп.: мґ.
25. *Гнатишак М.* Світла й тіні шевченкознавства // *Мета*. 1939. Ч. 32. С. 5.
26. *Гнатишак М.* У боротьбі за добро і красу. На марґінесі літературної нагороди // *Мета*. 1939. Ч. 8. С. 5.
27. *Гнатишак М.* Центральний рік. З приводу 100-ліття смерти Івана Котляревського // *Мета*. 1938. Ч. 41. С. 1.
28. *Гнатишак М.* «Totschweigen!» // *Мета*. 1936. Ч. 5. С. 3.
29. З голосів преси. Літературна нагорода // *Мета*. 1936. Ч. 8. С. 6.
30. *Дорошенко Д.* Мої вражіння від першого літературного конкурсу // *Назустріч*. 1934. Ч. 3. С. 1.
31. *Маланюк Є.* Юрій Липа — поет // Маланюк Є. Книга спостережень: статті про літературу. Київ, 1997. 430 с.
32. *Чехович К.* «Літературознавство» Д-ра Михайла Рудницького // *Мета*. 1935. Ч. 44. С. 4—5.
33. *Чехович К.* Християнський націоналізм / упоряд.: О. Петрук, М. Комариця. Львів, 2019. 554 с. (Проект В. Ґабора «Приватна колекція»).
34. Чи мусить письменник маги світогляд? Найдурніше питання в літературі // *Нова Зоря*. 1935. Ч. 42. С. 6—7.
35. Чи мусить письменник маги світогляд? Найдурніше питання в літературі // *Нова Зоря*. 1935. Ч. 49. С. 5.

References

1. Hnatyshak, M. (1938). Vidradnyi proyav, *Meta*, no. 34, p. 6. Pidp.: mh. (in Ukr.).
2. Hnatyshak, M. (1936). Dyvne «zakinchennia» poliemiiky, *Meta*, no. 10, p. 7. (in Ukr.).
3. Hnatyshak, M. (1938). Do probliemy istorii literatury, *Meta*, no. 44, p. 5. (in Ukr.).
4. [Hnatyshak, M.] (1935). Z literaturnoho zhyttia, *Meta*, no. 16, pp. 14—15. (in Ukr.).
5. Hnatyshak, M. (1935). Z literaturnoho zhyttia, *Meta*, no. 22, pp. 6—7. Pidp.: mh. (in Ukr.).
6. Hnatyshak, M. (1935). Z literaturnoho zhyttia, *Meta*, no. 41, p. 8. Pidp.: mh. (in Ukr.).
7. Hnatyshak, M. (1937). Z literaturnoho zhyttia, *Meta*, no. 6, pp. 4—5. Pidp.: m. h. (in Ukr.).
8. Hnatyshak, M. (1937). Z literaturnoho zhyttia, *Meta*, no. 8, pp. 6—7. Pidp.: m. h. (in Ukr.).

9. Hnatyshak, M. (1937). Z literaturnoho zhyttia, *Meta*, no. 10, p. 4. Pidp.: m. h. (in Ukr.).
10. Hnatyshak, M. (1938). Z literaturnoho zhyttia. Knyzhky i liudy, *Meta*, no. 39. pp. 4—5. (in Ukr.).
11. Hnatyshak, M. (1937). Z literaturnoho zhyttia. Literaturni kuriozy, *Meta*, no. 48, pp. 4—5. (in Ukr.).
12. Hnatyshak, M. (1936). Z literaturnoho zhyttia. Pislia proholoshennia ukrainskoi literaturnoi nahorody za 1935 rik, *Meta*, no. 4, pp. 8—9. (in Ukr.).
13. Hnatyshak, M. (1937). Z literaturnoho zhyttia. Chy ye za shcho obrazhuvatysia? *Meta*, no. 14, p. 5. (in Ukr.).
14. Hnatyshak, M. (1939). Za rik — stolittia «Kobzaria». Zamists yuvyleinoi statti z pryvodu 125-littia narodyn Tarasa Shevchenka, 9.III.1814 — 9.III.1939, *Meta*, no. 10, p. 5. Підп.: mh. (in Ukr.).
15. Hnatyshak, M. (1941). *Istoriia ukrainskoi literatury*, Praha, Kn. 1, 132 pp. (in Ukr.).
16. Hnatyshak, M. (1939). Lyst do poeta O. Stefanovycha u zolotu Prahu, *Meta*, no. 18, p. 5. (in Ukr.).
17. Hnatyshak, M. (1938). *Literatura i suspilne zhyttia*, Lviv, 15 pp., Biblioteka «Dzvoniiv». (in Ukr.).
18. Hnatyshak, M. (1937). Na marginesi rezoliutsiy, *Meta*, no. 44, p. 4. (in Ukr.).
19. Hnatyshak, M. (1939). Natsionalna literatura i khrystiyanskyi universalizm, *Meta*, no. 16, p. 5. (in Ukr.).
20. Hnatyshak, M. (1935). Nezdorove shukannia senzatsii, *Meta*, no. 46, pp. 4—5. (in Ukr.).
21. Hnatyshak, M. (1938). Nimetskyi naukovyi zhurnal pro nainovishu ukrainsku literaturu, *Meta*, no. 18, pp. 4—5. Pidp.: mh. (in Ukr.).
22. Hnatyshak, M. (1938). Pro chasy, koly shche vsi pysaly virshi..., *Meta*, no. 47, p. 5. Pidp.: m. h. (in Ukr.).
23. Hnatyshak, M. (1937). Propovidi o Markiyana Shashkevycha. Z nahody 100-littia halytsko-ukrainskoho vidrozhennia, *Meta*, no. 17, p. 5. (in Ukr.).
24. Hnatyshak, M. (1935). Retsenzii, *Meta*, no. 18, p. 7. Pidp.: mh. (in Ukr.).
25. Hnatyshak, M. (1939). Svitla i tini shevchenkoznavstva, *Meta*, no. 32, p. 5. (in Ukr.).
26. Hnatyshak, M. (1939). U borotbi za dobro i krasu. Na marginesi literaturnoi nahorody, *Meta*, no. 8, p. 5. (in Ukr.).
27. Hnatyshak, M. (1938). Tsentralnyi rik. Z pryvodu 100-littia smerty Ivana Kotliarevskoho, *Meta*, no. 41, p. 1. (in Ukr.).

28. Hnatyshak, M. (1936). «Totschweigen!», *Meta*, no. 5, p. 3. (in Ukr.).
29. (1936). Z holosiv presy. Literaturna nahoroda, *Meta*, no. 8, p. 6. (in Ukr.).
30. Doroshenko, D. (1934). Moi vrazhinnia vid pershoho literaturnoho konkursu, *Nazustrich*, no. 3, p. 1. (in Ukr.).
31. Malaniuk, Ye. (1997). Yurii Lypa — poet, *Knyha sposterezhen: statti pro literaturu*, Kyiv, 430 pp. (in Ukr.).
32. Chekhovych, K. (1935). «Literaturoznavstvo» D-ra Mykhaila Rudnytskoho, *Meta*, no. 44, pp. 4—5. (in Ukr.).
33. Chekhovych, K. (2019). *Khrystyianskyi natsionalizm*, uporiad. O. Petruk, M. Komarytsia, Lviv, 554 pp., proekt V. Gabora «Pryvatna kolektsiya». (in Ukr.).
34. (1935). Chy musyt pysmennyk maty svitohliad? Naidurnishe pytannia v literaturi, *Nova Zoria*, no. 42, pp. 6—7. (in Ukr.).
35. (1935). Chy musyt pysmennyk maty svitohliad? Naidurnishe pytannia v literaturi, *Nova Zoria*, no. 49, p. 5. (in Ukr.).

Mariana Komarytsia

THE CULTUROLOGY HORIZONS OF MYKOLA HNATYSHAK'S PUBLICISM

In the article is analyzed the Mykola Hnatyshak's publicistic works, which are concentrated in the publications of the author's column «From the Literary Life» in the newspaper «Meta» (Lviv, 1931—1939). This Catholic critic led this column during 1935—1939 and published there his own articles, notes, reviews and polemical materials. M. Hnatyshak founded a column to persuade those representatives of the intellectuals who believed that literature and art were social phenomena that did not bring a material benefit that these intellectuals were not wright. He also defined the conception of «Catholic literature» and «Catholic criticism». Catholic literature was in the process of formation not only in the Ukrainian literary environment of Galicia, but also in the more developed countries of the Western Europe.

M. Hnatyshak drew attention to the fact that the Catholic literature is not limited to poetic and prose works of religious subjects, and it is possible to include in it those literary works that do not contradict the ideals of a truth, kindness and beauty. He also thought it was necessary to develop literature on a national basis, but opposed journalistic rhetoric and didacticism.

A number of publications in the column «From the Literary Life» were debatable. M. Hnatyshak argued with the representative of liberal critic Mykhailo Rudnytskyi: in a public debate on topic «Should a writer have a worldview?» (14th April 1935). At the same time, M. Hnatyshak opposed M. Rudnytskyi at the same time, M. Hnatyshak opposed M. Rudnytskyi in question of evaluation criteria during awarding writers in the 1935 literary awards. M. Hnatyshak emphasized the need to know the origins in the context of the history of Ukrainian literature — works of folk poetry, chronicles, Cossack epic. «The Tale of Igor’s Campaign» is a unique monument of the XI century, which presents the mythological, Christian and knight’s spirit of knyazes times. The critic drew special attention to the inheritance of Markian Shashkevych, Taras Shevchenko and Ivan Franko. M. Hnatyshak’s other publications were reviews of new poetic and prose works, researches and periodicals.

Key words: Mykola Hnatyshak, Catholic criticism, publicism, newspaper «Meta», column «From the Literary Life».

УДК 070(477):821.161.2-92Яворівський

Зоряна Наконечна

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДОРОБОК
СВГЕНА ЯВОРІВСЬКОГО (1893—1954) НА СТОРІНКАХ
УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9\(27\)-24](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9(27)-24)

Досліджено українські часописи Галичини та закордоння (США) середини ХХ ст., з якими співпрацював редактор, публіцист, педагог, просвітній і громадсько-політичний діяч Є. Яворівський. Визначено основну тематику його публікацій, подано перелік часописів, що містять згадки про нього.

Ключові слова: Є. Яворівський, редактор, публіцист, просвітній і громадсько-політичний діяч, український часопис, публіцистика.

Досліджуючи свого часу періодичні видання концерну «Українська Преса» (Львів, 1923—1939 рр.), що втілено у наукових статтях, матеріалах конференцій і дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій [6], нас заціка-